Ansvarsfrihetsgrund

Introduktion - Straffrättsteori - Brott - Ansvarsfrihetsgrund - Subjektiva förutsättningar - Osjälvständiga brott

---

Trots att en person uppfyller de krav som ställs i brottsbeskrivning. Så finns det omständigheter då personens agerande kan rättfärdigas. Brottet anses alltså tillåtet. Därför pratar man om ansvarsfrihetsgrunder. Det spelar ingen roll om gärningsmannen kände till att man agerat under en ansvarsfrihetsgrund. Domstolen ska beakta sådana omständigheter på egen hand.

De objektiva ansvarsfrihetsgrunderna:

- Nödvärn (BrB 24:1)
- Nöd (BrB 24:4)
- Samtycke (BrB 24:7)
- Social adekvans (oskriven regel)
- Laga befogenhet (Polislag 8–10 §§)

Nödvärn och nöd

Läs igenom bestämmelsen och fundera på när rätten till nödvärn föreligger.

> BrB 24 kap
> 1 § En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.
>
> Rätt till nödvärn föreligger mot
> 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,
> 2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,
> 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller
> 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse. Lag (1994:458)

Om X blir slagen, faller omkull och gärningsmannen springer i väg, kan X resa sig och springa ikapp för att slå tillbaka? Läs bestämmelsen igen och fundera. Jämför även p. 1 och p. 2, varför finns det en speciell bestämmelse för stöld?

Läs nu följande bestämmelse och fundera på vad den innebär.

> BrB 24 kap
> 5 § Om någon enligt 1-4 §§ detta kapitel, enligt 10 § polislagen (1984:387) eller enligt 2 kap. 4 § eller 6 kap. 2 § kustbevakningslagen (2019:32) har rätt att begå en annars straffbelagd handling, har var och en som hjälper honom eller henne samma rätt.

Om X blir slagen faller omkull och gärningsmannen fortsätter slå och sparka, får X:s kompis, Y försöka avbryta misshandel?

Jämför nu nödvärnsrätten med nödbestämmelsen nedan.

> BrB 24 kap
> 4 § En gärning som någon, i annat fall än som nämnts tidigare i detta kapitel, begår i nöd utgör brott endast om den med hänsyn > till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt är oförsvarlig.
>
> Nöd föreligger när fara hotar liv, hälsa, egendom eller något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse.

Vad är skillnaden mellan nödvärn och nöd?

Nöd ses som en sekundär bestämmelse till nödvärn. Det innebär att man först prövar om nödvärn föreligger. Det beror på att nödvärnsrätten går längre än nödbestämmelsen. I korthet tillåts mer våld enligt nödvärnsrätten. Jämför formuleringarna ”ej uppenbart oförsvarligt” och ”ej oförsvarligt”.

En stor skillnad är dock att nödbestämmelsen inte kräver att personen som vill agera under nöd är utsatt för brottsligt angrepp. Om man gått vilse i skogen och svälter ihjäl får man bryta sig in en stuga (skadegörelse/inbrott) för att söka rädda sig själv.

> ”ej uppenbart oförsvarligt”

För att en nödvärnshandling ska vara tillåten krävs att det våld som utövas står i proportion till det våld som man själv utsätts för. Det får inte vara ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och det brott man skyddar sig emot.

Det krävs också att det inte finns några reella alternativ i stället för att själv tillgripa våld. Det innebär att om situationen medger att man kan fly eller vidta annan åtgärd, så kan det vägas in i bedömning.

Samtycke

Läs igenom bestämmelsen och fundera på när du tror samtycke föreligger.

> BrB 24 kap
> 7 § En gärning som någon begår med samtycke från den mot vilken den riktas utgör brott endast om gärningen, med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, dess syfte och övriga omständigheter, är oförsvarlig.

Tror du att man kan samtycka till vilka brott som helst?

För samtycke krävs att den som ska utsättas för brottet samtycker, personen måste ha tillräcklig mognad, samtycket måste vara frivilligt och lämnas med god insikt om vad som kan inträffa när den brottsliga handlingen utförs. Samtycket måste även omfatta hela gärningen. Samtycket måste till sist lämnas i anslutning till tiden för gärningen. Även tysta samtycken kan ges, men då måste det ”synas” på något annat sätt, tex. att en person lämnar ifrån sig ett par nycklar utan att säga något, till en annan som vill låna bilen. Det tysta samtycket ska inte blandas ihop med det som heter hypotetiskt samtycke som innebär att någon tror att annan lämnat samtycke (det måste på något sätt alltså finnas något konkret som innebär att samtycke lämnats, uttryckligen eller tyst).

Social Adekvans

För regler om social adekvans hittar vi ingen skriven bestämmelse. Det utgör alltså en oskriven regel. Hur kan en oskriven regel gälla i straffrätt? Råder inte legalitetsprincipen?

Om social adekvans leder till en friande dom är det dock inte ett problem.

Social adekvans tillämpas när en gärning, bör anses tillåten i samhället, trots att det egentligen är fråga om ett brott. Begreppet syftar till vad som i sociala sammanhang är adekvata (rimliga).

För det mesta tillämpas principen om social adekvans inom hälso- och sjukvård, lek och sport.

Bedömningen görs utifrån en intresseavvägning mellan samhällets intresse av att straffa vissa gärningar och samhällets intresse att tillåta vissa gärningar som tekniskt sett utgör brott.

Till exempel tillåts tackling i ishockey. Om tackling orsakar smärta på annan är det i juridisk mening en misshandel. Samtycke är en grund man kan hävda ansvarsfrihet utifrån. Men även social adekvans kan användas för att motivera ansvarsfrihet.

Till skillnad från samtycke resonerar man med social adekvans ur ett perspektiv ”borde vi som samhälle acceptera detta beteende”? Det är alltså en avvägning mellan något som egentligen är brottsligt, men som vi pga tradition, kultur och sociala skäl ändå tillåter.

Ursäktande omständigheter

Excess (del av subjektiva sidan)

Även om våldet i nödvärn går över gränsen, dvs. det är ”uppenbart oförsvarligt” så finns det möjlighet att ursäkta en persons beteende. Detta är egentligen en del av den subjektiva sidan. Resonemanget om ursäktande kallas excess (betyder ungefär ”överdrift”) och tar sikte på den enskilda individens psykiska tillstånd för tillfället då man agerat under nödvärn. Läs bestämmelsen nedan.

> BrB kap 24
> 6 § Om någon i fall där 1–5 §§ detta kapitel, 10 § polislagen (1984:387) eller 2 kap. 4 § eller 6 kap. 2 § kustbevakningslagen (2019:32) är tillämplig har gjort mer än vad som medges, ska han eller hon ändå vara fri från ansvar om omständigheterna var sådana att han eller hon **svårligen kunde besinna sig**

Vad tror du krävs för att man ska säga att någon agerar i excess? Excess innebär att om domstolen bedömer att en person inte agerat i nödvärn, till exempel att man använt för mycket våld, måste man vidare fråga sig: ”täcks personens agerande under excess”. Det betyder att domstolen konstaterar att personen, rent objektivt, använt för mycket våld, men kan ändå slippa straffansvar därför att personen befann sig i ett sådant trängt läge psykiskt att personen hade svårt att kontrollera sitt beteende. Då pratar man om **nödvärnsexcess**.

Sammanfattning

- Om brottslig handling täcks av nödvärn, nöd, samtycke eller social adekvans fälls person inte för ansvar.
- Bedömning tar sikte på de objektiva omständigheterna.
- Nödvärn kräver påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp – ej nödvärn efter avslutat brott (se p.2 om stöld, bar gärning).
- Nödvärn kräver att nödvärnshandling inte är uppenbart oförsvarlig.
- Nöd är en sekundär bestämmelse till nödvärn.
- Nöd kräver inte att något brott har begåtts.
- Samtycke kan lämnas till en del lindrigare brott.
- Samtycket måste vara frivilligt och lämnas med god förståelse om vad gärningen innebär.
- Social adekvans är en oskriven regel som tillåter brottsliga gärningar då dessa ligger i samhällets intresse att ändå acceptera. T ex våld i sportsammanhang

From:
https://juridik.kristiansen.nu/ - **Juridik på gymnasiet**

Permanent link:
https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=straffraett:ansvarsfrihetsgrund

Last update: **2026/03/31 14:02**